

2015 року» . – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/942-2011-%D0%BF>

5. Нежиборець В. І. Правове забезпечення національної інноваційної системи в Україні: питання теорії і практики : монографія / В. І. Нежиборець, О. П. Орлюк, С. Ф. Ревуцький. – К. : ПП «Чех», 2005. – 105 с.

ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК КРИТЕРІЙ ВІДМЕЖУВАННЯ ПРЕДМЕТУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Кононенко Юрій Степанович,

*кандидат юридичних наук, професор Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького;*

Корновенко Сергій Валерійович,

*доктор історичних наук, професор Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького*

Розвиток української правової школи об'єктивно зумовлює появу нових комплексних галузей права, які вітчизняною правовою доктриною поки що розглядаються як структурні компоненти складніших правових систем, або розробки критеріїв, за якими можна говорити про появу нових самостійних галузей права. Так, зокрема, у публікаціях В. Костицького [1], М. Тіхонової [2], Т. Мінки [3], Т. Занфірової [4, 9 – 12] та інших відомих фахівців йдеться про розвиток системи права та критерії його поділу на галузі на прикладі екологічного та повітряного права; про виокремлення спортивного права та правовий режим як критерій поділу права на галузі; про методологічні засади визначення інституту інтелектуальної власності тощо. У цьому контексті актуальним є питання з'ясування природи та особливостей об'єктів права інтелектуальної власності, їхньої принципової відмінності від інших об'єктів правового регулювання. Автори статті, зважаючи на обмежені обсяги публікації, ставлять за мету окреслити природу та особливості об'єктів права інтелектуальної власності. На наш погляд, це дасть певні підстави говорити про право інтелектуальної власності як самостійну комплексну галузь права.

Апріорним у теорії права є твердження стосовно того, що визначальними критеріями поділу права на галузі є предмет та метод правового регулювання [5, 48]. На переконання В. Борисової, такий

підхід став загалом прийнятним у результаті широкої дискусії, присвяченої системі права, що мала місце у радянській юридичній науці наприкінці 1930-х – наприкінці 1950-х рр. [6, 72]. У сучасній теорії права під предметом правового регулювання зазвичай розуміють суспільні відносини, на які спрямовано регулятивну функцію права [7, 270]. На думку А. Полякова, предметом правового регулювання є лише поведінка індивіда. Свою позицію він обґрунтовує тим, що саме через правове регулювання поведінки суб'єктів суспільних відносин – індивідів правом регулюються суспільні відносини [8, 632]. На цій підставі В. Костицький стверджує, що предметом правового регулювання є «найбільш важливі та суспільно-значимі відносини, які потребують визначення у якості загальних норм, певних правил» [1].

Таким чином, не викликає заперечень теза, що предмет правового регулювання – суспільні відносини певного типу, які зазнають правового впливу [6, 12].

У діалектичному взаємозв'язку між собою перебувають предмет та метод правового регулювання. На цьому правильно наголошують О. Орлюк, С. Бурлаков, Л. Работягова, О. Тверезенко, О. Штефан та інші автори. Зокрема, вони зауважують, що не лише предмет правового регулювання визначає метод, але й метод впливає на зміст галузевого комплексу суспільних відносин [9, 36]. У сучасній теорії права метод правового регулювання визначається як сукупність прийомів юридичного впливу на поведінку людей, вироблених у результаті тривалого людського спілкування [2]. В. Костицький пропонує під методом правового регулювання розуміти систему притаманних для тієї чи іншої галузі права юридично значимих засобів та інструментів, за допомогою яких здійснюється вплив на поведінку суб'єктів права, приводиться в дію правова норма [1]. На переконання Ю. Шемшученка, метод правового регулювання – складна правова категорія, яка часто постає не у чистому вигляді, а як сукупність прийомів реалізації норм права [10, 617].

Отже, вмотивованим убачається розуміння методу правового регулювання як способу впливу юридичних норм на суспільні відносини, поданим у «Юридичній енциклопедії».

Водночас у новітній літературі з теорії права окремими фахівцями обґрунтовується думка про доцільність застосування й інших критеріїв до поділу норм на галузі. Зокрема, пропонується підставою поділу норм на галузі вважати особливий юридичний режим регулювання, або галузевий юридичний режим регулювання. Обстоюючи цей критерій як підставу поділу норм на галузі, В. Марчук та Л. Ніколаєва

звертають увагу на те, що кожна галузь за цим параметром має свою специфіку [11]. Схожою є позиція Т. Мінки. Вона вважає, що «обрання у якості критерію поділу системи на галузі правовий режим, дозволило поділити правову систему на фундаментальні, профілюючі та комплексні галузі права» [3]. У такий спосіб особливий юридичний режим регулювання можна вважати істотним ідентифікатором галузі права.

На переконання В. Костицького, критерієм галузі права є також, окрім предмету та методу, принципи права. Під останніми автор розуміє основні начала, вихідні положення та ідеї, що є універсальними та визначають особливості формування, розвитку та функціонування права, а також зміст і особливості правового регулювання [1].

Отже, беручи до уваги погляди В. Марчука, Л. Ніколаєвої, В. Костицького, спостерігаємо тісний взаємозв'язок між принципами права та юридичним режимом регулювання.

М. Тіхонова, поділяючи думки В. Беляєва, В. Тархова, вважає за доречне за критерій виокремлення галузі права прийняти самостійний вид юридичної відповідальності [2].

Підсумовуючи, поданий вище огляд критеріїв виокремлення галузей права, констатуємо: по-перше, окрім традиційних сучасна теорія права оперує значною кількістю критеріїв, які дозволяють чіткіше розмежувати галузі права; по-друге, перелік наведених вище критеріїв не є вичерпним. На нашу думку, його можна доповнити таким важливим критерієм, як об'єкт права. На цьому наголошує і О. Скакун. Дослідниця зауважує, що відмежування предмета правового регулювання однієї галузі від іншої здійснюється на основі виявлення якісної однорідності складових його елементів, зокрема об'єктів [12, 381].

Юридична енциклопедія об'єкт права визначає як «матеріальні та нематеріальні блага, з приводу яких виникають правовідносини ... Поняття «об'єкт права» фактично є тотожним поняттю «об'єкт правового регулювання»» [13, 212 – 213]. За об'єктом права як критерієм, наприклад, у теорії права розрізняють адміністративне право, фінансове право [14], земельне право тощо.

Зокрема, Є. Курінний, з'ясовуючи структуру складу адміністративно-правових відносин, одним із її компонентів називає об'єкт. Узагальнюючи трактувань поняття «об'єкт адміністративних правовідносин», що домінують у сучасній правовій думці, він вважає за доречне останній визначити як публічні потреби та інтереси, які впроваджуються у життя за допомогою норм адміністративного права

у конкретній галузі владно-управлінської діяльності або адміністративно-правового захисту. За такого розуміння цього поняття, об'єкт відносин адміністративного права Є. Курінний поділяє на загальний, родовий, видовий та безпосередній, детально розкриваючи сутність кожного [15].

Цілком слушною є думка С. Алексеєва стосовно того, що об'єкт права (і відповідно правовідносини) є істотним моментом, тому що тільки він виправдовує існування юридичних відносин. Отже, безоб'єктні права так само мало ймовірні, як і права безсуб'єктні [14]. У безпосередньому взаємозв'язку між собою перебувають об'єкт та правовий режим регулювання. Адже останній, як справедливо зауважують фахівці Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності НАПрН України, встановлений щодо будь-якого об'єкта завжди залежить від природних властивостей такого об'єкта [9, 26].

У такий спосіб ігнорування об'єкта права унеможливить, наприклад, застосування для виокремлення права як галузі такого критерію, як правовий режим регулювання. Він, як відомо, є однією з істотних ознак галузі права. Відповідно значно ускладниться поділ норм права на галузі. Таким чином, об'єкт права – один із критеріїв поділу норм права на галузі.

Беручи до уваги важливість об'єкту як одного із критеріїв поділу норм права на галузі, з'ясуємо природу та особливості об'єктів права інтелектуальної власності. Законодавець статтею 117 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) визначив, що об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні та нематеріальні блага [16, 48]. Статтею 199 ЦКУ закріплено, що результати інтелектуальної, творчої діяльності та інші об'єкти права інтелектуальної власності створюють цивільні права та обов'язки відповідно до книги четвертої цього кодексу та інших законів [16, 52]. У книзі четвертій ЦКУ, у статті 420 подано перелік об'єктів права інтелектуальної власності: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці [16, 98].

Таким чином загальною нормою щодо об'єктів права інтелектуальної власності є статті 177, 199 ЦКУ, а спеціальною – стаття 420. Однак, по-перше, законодавець не визначає, на якій підставі результати інтелектуальної, творчої діяльності та інші об'єкти права інтелектуальної власності створюють цивільні права та обов'язки. По-друге, не зазначено критерій, за яким фактично ставиться знак рівності між предметами матеріального світу та результатами інтелектуальної, творчої діяльності, що підпадають під категорію «об'єкти цивільного права». На нашу думку, між об'єктами права інтелектуальної власності та іншими об'єктами цивільного права є принципові відмінності, що становлять їхню особливість. Вважаємо за доцільне докладніше зупинитися на цих нюансах.

Переконані, що інші об'єкти цивільного права та об'єкти права інтелектуальної власності кардинально різняться за своєю природою. Перша більшою мірою є матеріальною. Об'єкти права інтелектуальної власності матеріальну оболонку лише використовують для об'єктивації як атрибуту набуття охорони та захисту, оскільки ідея під неї не підпадає, незважаючи на те, що саме ідея (нові знання) – сутність об'єкта права інтелектуальної власності. Об'єкти права інтелектуальної власності належать особливій сфері – ноосфері, натомість інші об'єкти цивільного права – матеріальному світу. Адже створення інших об'єктів цивільного права, окрім об'єктів права інтелектуальної власності, не передбачає інтелектуальної творчої діяльності. Більшою мірою інші об'єкти цивільного права передбачають репродуктивну діяльність – повторення усталеного алгоритму.

На підтвердження своєї тези звернемося до статті 418 ЦКУ, якою законодавцем визначено поняття «право інтелектуальної власності». Згідно з нею, «право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом» [16, 98]. Отже, ключовим моментом є інтелектуальна творча діяльність людини. Законодавець правильно підкреслює її виняткову роль, адже саме завдяки їй людська культура, цивілізація збагачується новим. Тому не буде помилковим судження стосовно того, що джерелом об'єктів права інтелектуальної власності є «інтелектуальна творча діяльність». За своєю природою, походженням об'єкти права інтелектуальної творчої діяльності – результат інтелектуальної творчої діяльності. Їхня специфіка, особливість полягає у тому, що вони належать двом сферам одночасно. Ноосфері належать за природою свого походження, матеріальній – за формою об'єктивації. Така особливість об'єкту

інтелектуальної власності – нематеріальні об'єкти – зумовлює специфіку змісту права інтелектуальної власності. Вона виявляється у тому, що класична тріада майнових прав (володіти, користуватися, розпоряджатися) доповнюється немайндовими, особистісними правами творців об'єктів права інтелектуальної власності. Стосовно цього Пікард зауважував, що право на винахід, промисловий зразок, товарний знак, фірмове найменування тощо являє собою окрему інтелектуальну власність, право на яку суттєво різниться від майнового права [17, 42].

Ще одна специфіка об'єктів права інтелектуальної власності, на відміну від інших об'єктів цивільного права, полягає у тому, що вони чітко пов'язуються з конкретним суб'єктом – автором чи його правонаступником, який є абсолютним (виключним) носієм права інтелектуальної власності. Тобто, юридична природа об'єктів права інтелектуальної власності зумовлює сутність виключності права інтелектуальної власності. Остання полягає як у ототоженні цього права з його власником, так і у тому, що суб'єкту права інтелектуальної власності протистоїть як суспільство загалом, так і конкретна особа зокрема. Натомість у цивільних майнових відносинах, зазвичай, фігурують конкретні антагоністи: боржник та стягувач, продавець та покупець тощо.

Особливість та природа об'єктів права інтелектуальної власності детермінують специфічні суспільні відносини, пов'язані зі створенням об'єктів права інтелектуальної власності, а також набуттям, здійсненням та захистом права на ці об'єкти. Окрім норм цивільного права, суспільні відносини, пов'язані з об'єктами права інтелектуальної власності, регламентуються нормами трудового, адміністративного, кримінального права. Тобто, зумовлюють правові відносини, що належать не лише до сфери цивільного права. Тому визначення результатів інтелектуальної творчої діяльності об'єктами цивільного права та цивільних правовідносин, відповідно до статей 177 та 199 ЦКУ, певною мірою суперечить частині 2 ст. 1. ЦКУ.

Окрім того, варто звернути увагу і на інші особливості об'єктів права інтелектуальної власності. Погоджуючись із міркуваннями О. Рубіна [18], вважаємо, що об'єкти права інтелектуальної власності від інших об'єктів цивільного права різняться ще й таким. По-перше, вони є новою, оригінальною інформацією, втіленою в об'єктивній формі. По-друге, об'єкти права інтелектуальної власності мають вартісну оцінку, є товаром. По-третє, належать до неспоживчих речей: не зношуються, а морально застарівають. По-четверте, підлягають

тиражуванню, безконтрольному поширенню з-поміж необмеженого кола осіб. По-п'яте, можуть поширюватися та використовуватися на будь-якій території.

Отже, беручи до уваги висловлені вище міркування, констатуємо таке. Об'єкт права – важливий критерій виокремлення правових норм у галузь. Об'єкти права інтелектуальної власності кардинально різняться від інших об'єктів цивільного права. Вони мають відмінну від інших об'єктів цивільного права сутність та природу походження, правовий режим регулювання, зумовлюють існування специфічних суспільних відносин. Доречним є їхнє закріплення як об'єктів права інтелектуальної власності – самостійної комплексної галузі права.

Список використаних джерел:

1. Костицький В. До питання про розвиток системи права та критерії його поділу на галузі (на прикладі екологічного та повітряного права) / В. Костицький // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kostytsky.com.ua
2. Тіхонова М. До проблеми виокремлення спортивного права / М. Тіхонова // [Електронний ресурс] – Режим доступу: archive.nbuv.gov.ua
3. Мінка Т. Правовий режим як критерій поділу права на галузі / Т. Мінка // [Електронний ресурс] – Режим доступу: kul-lib.narod.ru
4. Занфірова Т. Методологічні засади визначення інституту інтелектуальної власності в Україні / Т. Занфірова // Актуальні питання інтелектуальної власності та інноваційного розвитку. Міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 15 – 16 листопада 2012 р. – Х: НДІ ПЗІР, 2012. – С. 9 – 12.
5. Дет. про це див. Алексеев С. Право. Азбука. Теория. Философия. Опыт комплексного исследования / С. Алексеев. – М., 1998. – 810 с.
6. Борисова В. Предмет та метод цивільного права / В. Борисова / Цивільне право: у 2 т. / В. Борисова (кер. авт. кол.), Л. Баранова, Т. Бегова та ін. – Х., 2011. – 12 – 18.
7. Див., наприклад, Алексеев С. Теория государства и права: учебник / С. Алексеев, С. Архипов, В. Корельский и др. – М., 1998. – 453 с.
8. Поляков А. Общая теория права: проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода: Курс лекций. – СПб., 2004. – 864 с.
9. Теоретико-прикладні проблеми кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності: монографія / за наук. ред. д. ю. н.

- О. Орлюк; кол. авторів: С. Бурлаков, А. Міндрул, Л. Роботягова, О. Тверезенко, О. Штефан та ін.. – К., 2011. – 326 с.
10. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю. Шемшученко (голова) та ін. – К., 2001. – т. 3. – 792 с.
  11. Марчук В. Нариси з теорії права: Навч. Посібник / В. Марчук, Л. Ніколаєва. – К., 2004. [Електронний ресурс] – Режим доступу: archive.nbuv.gov.ua
  12. Скакун О. Теория государства и права (энциклопедический курс) / О. Скакун. – Х., 2007. – 840 с.
  13. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю. Шемшученко (голова) та ін. – К., 2002. – т. 4. – 720 с.
  14. Гетманцев Д. Об'єкт фінансово-правового зобов'язання / Д. Гетманцев // Юридичний журнал. – 2010. – №2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.justinian.com.ua
  15. Курінний Є. Питання об'єкта адміністративних правовідносин / Є. Курінний // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.naiu.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/2002_2/kyrini.htm
  16. Цивільний кодекс України. – К., 2013. – 270 с.
  17. Цит. за: Розенберг П. Основы патентного права США / П. Розенберг. – М., 1979. – 240 с.
  18. Рубин О. Государственно-правовая охрана интеллектуальной собственности в России (XIX – начало XX) / Рубин О.: Дисс.... канд. юр. н. – М., 2007. – 220 с.

ДОГОВІРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН НА СЛУЖБОВІ ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Кульбашна Олена Анатоліївна,

*старший викладач Черкаського національного університету імені
Богдана Хмельницького*

Значна частка об'єктів права інтелектуальної власності створюється при виконанні трудових обов'язків на підприємствах, в установах, організаціях, які надалі впроваджують їх у життя. Саме ці результати творчої діяльності працівників прийнято називати «службовими». Такі твори мають свої особливості: з одного боку, право творця є непорушним і охороняється низкою як міжнародних, так і національних нормативних актів, з іншого боку – не можна залишати поза увагою трудові відносини автора і роботодавця.